

L'epíleg, a càrrec de la poeta Maria Sevilla Paris, porta per títol «Qui sembla misèria recull llaccins de ràbia» i s'hi explica «el potencial subversiu de l'antologia de textos que el lector acaba de llegir» (p. 164). En el discurs, Sevilla evidencia, amb abundants exemples, com per a Verdaguer la pobresa és una circumstància aliena als conflictes socials, ja que es vehicula a una concepció divina (que la terra sigui dels rics és un designi de Déu). El poeta, i aquest és un tret que permet la lectura actual dels seus textos, però, no s'està de manifestar el seu malestar, no només cap al procés de marginació sofert els darrers anys, sinó també cap a un sistema econòmic, el capitalisme, que amaga l'exploatació de què són víctimes els desvalguts.

Pobresa és, en definitiva, una antologia de textos que demostra, per si en restés algun dubte, la modernitat de les propostes de l'autor de Folgueroles. Com bé afirma Tió en el pròleg, «Verdaguer fou un pioner de les arts caritatives, i el mèrit del poeta era que la seva pràctica de la caritat era més trencadora i difícil d'executar» (p. 11).

PUJULÀ I VALLÈS, Frederic: *Recordances a cavall de dos segles*, Imma Farré i Vilalta (cur.), s. ll. [Balaguer]: Edicions Làlia, 2022.

MANUEL LLANAS
Universitat de Vic
mllanas@uvic.cat

Més enllà de les etiquetes de narrador, dramaturg i periodista, la personalitat de Frederic Pujulà (1877-1963) presenta un seguit de caires atractius que la cronologia biogràfica que tanca el volum, amb dades desconegudes fins ara, contribueix a definir i a precisar. De fet, la seva peripècia vital fins a 1939 resulta fascinant, de tan intensa i polièdrica. D'una banda, Pujulà es relaciona amb el grup d'escriptors i pintors bohemis congregats a Els Quatre Gats (entre els quals Picasso, que li fa tres retrats), esdevé redactor i un dels puntals de la revista *Juventut*, milita a la Unió Catalanista i, arran dels fets del *Cu-Cut!*, s'exilia a França, d'on adopta la nacionalitat el 1908. D'una altra, és un apòstol activíssim de l'esperanto, llengua sobre la qual escriu gramàtiques i vocabularis i participa en congressos i en la qual funda una revista. De més a més, tradueix Ibsen i Bjørnson i, el 1912, publica una novel·la precursora de ciència ficció (*Homes artificials*). Per si tot plegat fos poc, combat amb l'exèrcit francès a la Primera Guerra Mundial, sobre la qual escriu cròniques per a diferents publicacions que el 1918 aplega en dos volums (*De la trinxera estant* i *En el repòs de la trinxera*); i el 1919, en fi, ingressa al periodisme professional vinculat al diari *El Diluvio* —hi escriu, diu a la p. 351 d'aquest volum, més de set mil articles—, on fa de col·laborador, corresponsal a París sis anys i, posteriorment i successivament, fins a 1939, redactor, cap de redacció i director. El

Pujulà posterior ja no pot remuntar la desfeta. Commutada la pena de mort a què l'havia condemnat un consell de guerra per una altra de presó, quan en surt es troba que el seu món s'havia ensorrat. Enmig de privacions econòmiques que ja no l'abandonaran, sobreviu en part a base de traduccions —sovint sense signar— i creativament es refugia en el record: en el record de l'època brillant de preguerra.

El present volum recopila i rescata justament textos memorialístics escrits en la seva segona etapa vital i mai no publicats fins ara. Avui tots aquests textos, juntament amb molts d'altres de l'autor, es troben, d'ençà que un fill de Pujulà en va fer donació, a la Biblioteca de Catalunya. La primera secció, «Històries viscudes», s'ordena cronològicament: s'inicia amb evocacions de la infantesa, viscuda a l'Havana, i s'allarga fins als anys de presó sota el franquisme i als darrers temps a França, però se centra en la Barcelona dels anys 1890 a 1910. Els tretze apartats alberguen evocacions deslligades i anecdòtiques d'escriptors (Ruyra, Emili Vilanova, Pompeu Gener) i pintors (com Baldomer Galofre) i periodistes (com Eugeni Duch), estampes deslligades de l'escola i de la vida barcelonina —sobretot la bohèmia— o pinzellades descriptives de personatges extravagants. Passat d'algun episodi amb certa gràcia i coherència («Matrimonis a tast»), ens trobem amb un garbuix d'episodis i de recreacions desconnectats, sovint confusos i de mal seguir i presidits per una cadena de divagacions, inconnexes i tirant a extemporànies, que s'intercalen i interrompen constantment el fil del discurs i desesperen el lector, com ara jo, més ben predisposat.

Per fortuna, la segona secció, «Recordances a cavall de dos segles» —escrita, com la primera, entre 1959 i 1960—, guanya en coherència i interès. Els disset textos de què consta, l'escriptor els va anar enviant a un amic seu, el pedagog i lingüista (i esperantista) Delfí Dalmau i Gener (1891-1965). En aquest cas, Pujulà acumula records i vivències de París i Barcelona. De les llargues estades a la capital francesa, els protagonistes són tots catalans, sobretot pintors (Pere Ysern Alié, Pere Torné Esquiús, Anglada Camarasa, Xavier Gosé, Carles Casagemas, Manolo Hugué), però també algun músic (com Joaquim Nin i Enric Montoriol —o Monturiol). I per la capital catalana, enmig d'estampes de la vida bohèmia, dels espectacles nocturns i d'algunes tertúlies, hi desfilen artistes (Isidre Nonell o Ramon Casas), periodistes d'*El Diluvio* i alguns escriptors (amb atenció destacada pel seu amic Rafael Nogueras Oller). Encara subsisteix la dispersió temàtica, que es diria que li és consubstancial i de la qual l'escriptor és conscient («Sé que l'associació d'idees perjudica el meu discurs», es llegeix a la p. 201), però Pujulà, en les cartes a Dalmau, manifesta de tant en tant una voluntat testimonial. Així, «aqueixes memòries de ma curta vida» (p. 308) volen contribuir «a la història del nostre país» (p. 307) perquè «Sento que tusten a la meva porta i no voldria no ésser-hi a temps» (p. 311), tot i que confessa que «hi afegeixo una mica de la meva fantasia» (p. 310). Al capdavant, però, en una de les darreres cartes, un Pujulà desencisat se sincera amb un judici autovaloratiu que no costa gaire de compartir: «Em vaig adonant que moltes de les coses que dic, més que anècdotes que afecten Catalunya, tenen el caràcter d'afectar la meva personalitat» (p. 330).

La tercera secció del volum aplega una «selecció epistolar» que, composta per cinquanta-quatre cartes, abraça els anys 1958-1962 i molt majoritàriament incorpora la correspondència mantinguda entre Pujulà i Dalmau. En la recopilació, generosa en excés —n’hi ha una mitja dotzena de totalment negligibles, de tan lacòniques, i alguns esborranys insubstancials—, s’hi troben alguns continguts singulars, com el de la carta 16 (sobre l’esperit de l’esperantisme), la 36 (de Santiago Albertí a Pujulà sobre les possibilitats de publicar els seus records) o la 41 (resposta de Pujulà a Albertí). A continuació, a la cronologia biogràfica, ja esmentada, la segueix, per tancar el volum, un «recull fotogràfic», prou il·lustratiu, en el qual destaca una foto de Pujulà amb Zamenhof, de 1909, i, accessibles només amb codis QR, quatre retrats pictòrics de Pujulà: els tres de Picasso —el primer, per cert, no funciona— i un altre de Segundo Matilla.

A Imma Farré se li ha d’agrair la feïnada immensa de preparació del volum, per a la qual ha consultat documents d’una dotzena d’arxius. Ha transcrit i reordenat els textos, els ha falcat amb més de sis-cents cinquanta notes a peu de pàgina —algunes, això sí, supèrflues, però amb molt poques inexactituds— i els ha complementat amb una bibliografia i amb un índex onomàstic.

GOMILA PERE, Joan: *L’obra folklòrica d’Isidor Macabich*, Eivissa: Miquel Costa, Editor, 2022.

JOSEP NICOLAU PERELLÓ
 Universitat de les Illes Balears
jnicoper23@gmail.com

El canonge Isidor Macabich i Llobet (Eivissa, 1883 - Barcelona, 1973) fou un incansable treballador per a la cultura. La seva multiplicitat d’obres de temàtica històrica encara representa avui una fita cabdal per a l’illa major de les Pitiüses i ara com ara la seva figura encara no ha tingut l’atenció que es mereix. La contribució del jove investigador —també eivissenc— Joan Gomila Pere n’és una excel·lent aportació.

El volum ressenyat és una aproximació a la figura i obra folklòrica d’Isidor Macabich, el principal folklorista de l’illa. L’estudi del folklore, però, és sols un dels seus vessants. Gomila (p. 16) empra els termes arxiver, eclesiàstic, folklorista, historiador, periodista, poeta i professor per a referir-se a Macabich. I és que Joan Gomila mateix considera que la figura del polígraf eivissenc ha estat en molts de casos menystinguda per la metodologia que usava, per algunes relacions que va mantenir o per la diglòssia que presenta la seva obra. Per això, la contextualització històrica de l’autor és important, una mostra reivindicativa més vers la seva figura.

Macabich és el primer nom que cal remarcar en l’estudi del folklore eivissenc. Anteriorment, hi havia hagut d’altres autors menors com Josep Clapés Juan,